

ПРОБЛЕМИ ОПТИМІЗАЦІЇ НОРМИ НАГРОМАДЖЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОГО ДОХОДУ В ПЕРЕХІДНІЙ ЕКОНОМІЦІ УКРАЇНИ

Глибока економічна криза майже повністю ліквідувала таку ланку економічного відтворення, як чисте нагромадження, джерелом якого є національний дохід. Якщо наприкінці 80-х років у фонді нагромадження зосереджувалося від 17 до 21% національного доходу [1, с.12], то в 1997—1998 рр. — менше 0,5% [2, с.51]. Відомо, що основу розвитку і вдосконалення виробництва з метою повнішого задоволення потреб усіх членів суспільства становить чисте нагромадження. Для збільшення обсягів валового внутрішнього продукту суспільство має накопичувати відповідний продукт, який використовується для розширення виробничого потенціалу суспільства та підвищення його якісних характеристик.

Нагромаджуваною частиною національного доходу необхідно вважати, по-перше, усю частину засобів виробництва (інвестиційних товарів), яка вироблена понад те, що потрібне для відтворення виробництва продукту в попередньому обсязі; по-друге, усю частину засобів до існування, яка використовується для залучення в процес розширеного виробничого потенціалу додаткової робочої сили. Фонд чистого нагромадження інвестиційних товарів використовується для розширення і вдосконалення основного і оборотного капіталу суспільства (будівництво нових заводів, фабрик, лікарень, житла, шкіл тощо). Розширення виробничого потенціалу у сфері матеріального виробництва є основою для збільшення обсягів виробництва матеріальних благ, а розширення виробничого потенціалу в галузях нематеріальної сфери забезпечує зростання обсягів духовних благ і послуг.

У ринковій економіці формування ресурсів фонду чистого нагромадження органічно поєднується з утворенням відповідного фонду грошових ресурсів, тобто фінансовий еквівалент ринкової вартості фонду нагромадження.

Фінанси обслуговують рух фонду чистого нагромадження як у масштабі суспільного виробництва, так і на рівні творців суспільного продукту — на підприємствах і в організаціях. Останнім часом фонд чистого нагромадження в Україні становить мізерну величину: у 1997 р. — 170, а в 1998 р. — 353 млн грн. [2, с.46, 51], проти, наприклад, 17 млрд крб. у 1989 р. [1, с.12].

Відтак фонд грошових ресурсів, який обслуговує рух фонду чистого нагромадження, зменшився за період 1990—1999 рр. (без корекції на інфляцію) у 128 разів [1, с.12; 2, с.46]. Таким чином, в Україні відсутні ресурси для розширеного відтворення, тобто зростання обсягів ВВП за рахунок будівництва нових заводів, фабрик, лікарень, театрів і т.д.

Деякий час виробництво суспільного продукту може зростати за рахунок використання вільних виробничих ресурсів, оскільки в більшості галузей виробничий потенціал використовується останнім часом на 30—40% і менше. Але слід зважати на те, що виробничий потенціал заводів, фабрик, фермерських господарств тощо базується на відсталій технологічній базі. Її якісне поліпшення можливе, головним чином, за рахунок матеріальних і фінансових ресурсів фонду чистого нагромадження. Тому зростання абсолютної величини цього фонду і його норми є вельми актуальним завданням нашого суспільства.

У Радянському Союзі близько 82—83% фонду нагромадження зосереджувалось у державному централізованому фонді і тільки 17—18% використовувалось безпосередньо підприємствами і організаціями [1, с.401]. В Україні ситуація змінилась на протилежну [2, с.217—218]. Звідси випливає, що в нових умовах самі підприємства мають дбати про формування фонду нагромадження. На мікрорівні безпосереднім основним джерелом нагромадження є прибуток.

Використовуючи доведену Д. Кейнсом закономірність зміни між обсягом національного доходу і витратами на споживання [3, с.80], можемо сформувати таке правило для підприємств: психологія поведінки підприємств така, що із зростанням абсолютної маси прибутку збільшується і його капіталізація, але швидше, ніж зростає прибуток. У формалізованому вигляді зв'язок нагромадження з прибутком можна виразити такою функцією:

$$H = F(\Pi),$$

де H — чисте нагромадження на рівні підприємства;

Π — абсолютна величина прибутку.

У 80-х роках ХХ ст., коли прибутковість підприємств була високою (від 35 до 47 млрд крб. [1, с.436]), на нагромадження використовувалося від 50 до 60% валового прибутку. У 1999 р. прибуток підприємств усіх галузей вітчизняної економіки становив 7,4 млрд грн., а їх рентабельність (відношення прибутку до повної собівартості реалізованої продукції) — 2,44% [2, с.72] проти

21,4% у 1989 р. (див. табл. 1). При цьому за десять років кількість збиткових підприємств зросла з 1% у 1989 р. до 55% у 1999 р. [1, с.437; 2, с.73]. У 1999 р. збитки підприємств усіх форм власності перевищували їх прибутки в 2,8 раза [2, с.72—73]. Тому на чисте нагромадження було виділено лише 353 млн грн. [2, с.51].

Таблиця 1

ПРИБУТОК ЗА ГАЛУЗЯМИ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ

	1989	1995	1996	1997	1998	1999
	млрд крб.	млрд грн.				
Прибуток, збиток (–)	47,9	18,8	14,4	13,8	3,4	7,4
Промисловість	23,8	9,3	7,4	7,9	2,6	7,4
Сільське господарство	9,2	0,8	–1,3	–3,4	–4,4	–3,8
Будівництво	3,5	1,3	1,0	1,1	0,8	0,6
Транспорт і зв'язок	3,9	3,8	3,7	3,7	5,1	4,5
Торгівля та громадське харчування	1,5	0,95	0,88	1,5	–1,9	–1,7
Постачання та збут	477	0,4	0,3	0,2	0,1	0,03
Заготівля	267	0,09	0,1	0,06	0,004	0,03
Житлово-комунальне господарство	453	0,3	0,3	0,3	–0,2	–0,46
Фінанси, кредит, страхування	—	1,3	1,46	1,7	0,85	1,4
Інші галузі	3291	0,5	0,6	0,67	0,48	–0,7

У другій половині 90-х років, як видно з даних табл. 1 [1, с.436; 2, с.72], рентабельність народного господарства знижувалась в усіх галузях, а особливо в сільському господарстві, торгівлі і громадському харчуванні, будівництві, постачанні та збуті. Так, у 1989 р. сільське господарство мало прибутків на 9,2 млрд крб., а торгівля і громадське харчування — 1,5 млрд крб., тоді як у 1999 р. вони мали збитки відповідно на 3,7 і 1,65 млрд грн.

З цього реального факту можна зробити такий висновок: зі зниженням рівня рентабельності підприємств частка прибутку, яка відраховується на нагромадження, зменшується прискореними темпами.

Таким чином, щоб забезпечити в найближчій перспективі прискорене зростання фонду чистого нагромадження, підприємства та організації країни мають використовувати традиційні й нетрадиційні шляхи та методи підвищення рівня рентабельності виробництва.

По-перше, абсолютну величину прибутку можна збільшити вдвічі за рахунок повного використання наявних виробничих можливостей усіх галузей і економіки в цілому. Це стосується галузей обробної промисловості, сільського господарства, де збитковими є близько 85% підприємств, транспорту і зв'язку, будівництва тощо.

По-друге, необхідно знижувати собівартість продукції, яка на більшості підприємств України є вищою за ринкову ціну продукції.

По-третє, щоб знизити собівартість продукції і підняти її рентабельність, потрібно неухильно підвищувати продуктивність праці та технічний рівень виробництва.

По-четверте, у ринкових умовах важливе значення має ринок збуту продукції. Як відомо, понад 60% кінцевої продукції, що реалізується в Україні, представлено виробами закордонних (західних) конкурентів. Щоб одержати таку перемогу, необхідно прискореними темпами освоювати виробництво нової, високоякісної і дешевої продукції.

Успішна конкуренція вітчизняних виробників на внутрішньому і зовнішньому ринках можлива, коли вона буде фінансово забезпечена достатньо високою нормою чистого нагромадження, тобто на рівні 20—25% до національного доходу. За такої норми темпи економічного зростання, як свідчить вітчизняний і зарубіжний досвід, становитимуть 6—8% щорічно.

ЛІТЕРАТУРА

1. Народне господарство Української РСР у 1989 р.: Стат. щорічник. — К.: Техніка, 1990. — 468 с.
2. Статистичний щорічник України за 1999 р. — К.: Техніка, 2000. — 648 с.
3. *Кейнс Дж.* Общая теория занятости, процента и денег: Пер. с англ. — М.: Госиздат, 1948. — 367 с.